

[RECENSIE]

Els Witte, Walter Prevenier & Hans Rombaut (red.), *De bewogen beginjaren van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten (1938-1949)*, Brussel, KAVB Press, 2013, 192 pp., ill., ISBN 9789065691286, (*Reeks Academica*, nr. 7)

Dit boek kwam tot stand naar aanleiding van 75 jaar verzelfstandigde Nederlandstalige Koninklijke Vlaamse Academie. Het gaat in op het ontstaan en het eerste decennium van de 'KVAB', met de vraag naar de impact van de Tweede Wereldoorlog. In haar inleiding licht Els Witte als initiatiefneemster de opzet toe: de geschiedenis van een instelling vanuit de veel bredere hedendaagse onderzoekstendenzen. Zij plaatst dit in een historiografisch kader, belicht een aantal vernieuwende resultaten en legt de band naar de evolutie van vandaag. Het boek eindigt met oog voor de concrete personen. Zo wordt aandacht besteed aan de twee Vaste Secretarissen, de Gentse mineraloog Alfred Schoep (1938-1944) en de Gentse rechtssocioloog Jean Hasaert (1944-1961), waarna Hans Rombaut een biografisch repertorium samenstelde van de 82 Academieleden uit deze periode. (pp. 135-189)

Bruno De Wever en Christophe Verbruggen analyseren de stichtingsgeschiedenis (1936-1940), de oprichting van de KVAB door het KB van 16 maart 1938. Eerst gaan zij dieper in op het begrip 'nationale wetenschap', zoals dat in de jaren dertig werd ingevuld. Vandaar de terecht wat provocerende vraag: 'Is de wetenschap gans het volk?', naar analogie met 'de taal is gans het volk'. Zij wijzen op de spanning tussen de universele aanpak van de wetenschappen enerzijds en de 19de-eeuwse inbedding in nationale staten en cultuurgemeenschappen anderzijds. Dat geldt dus ook voor België en later voor Vlaanderen met het Nederlands als alternatief. Vandaag voltrekt zich dan de omschakeling naar het Engels als internationaal aanvaarde lingua franca. Tijdens de fase van zich ontwikkelende natiestaten droeg een intellectuele elite bij tot de legitimering ervan. In die context hanteren de auteurs een op het eerste gezicht wat vreemde woordconstructie: 'internationalistisch nationalisme'. Het begrip circuleert reeds een paar jaren, vooral in de literatuurgeschiedenis. Bedoeld wordt: enerzijds het verlangen om een eigen nationale identiteit uit te bouwen, anderzijds de ambitie om in de internationale intellectuele ruimte een rol te spelen. Voor Vlaanderen zou dit zich situeren rond 1900 met August Vermeylen en Julius MacLeod als geestelijke vaders, deze laatste ook als initiator van de Vlaamse Wetenschappelijke Congressen. Het is een interessante discussie, waarover het laatste woord nog niet is gezegd. Kan men dan bijvoorbeeld ook spreken van een 'nationalistisch nationalisme'?

De auteurs trekken dit door tot de Vlaamse beweging in de jaren dertig. Niet alleen voor de anti-Belgische Vlaams-nationalisten, maar ook voor Frans Van Cauwelaert en anderen was Vlaams nationalisme een belangrijk motief, *'poussés par un certain mysticisme'*. Dat verantwoordde het bestaan van een Vlaams volk met een 'eigen genie' en met dus recht op eigen structuren. Hoe dit verder institutioneel en ideologisch werd ingevuld, was een andere zaak. Zelf maakte Van Cauwelaert een onderscheid tussen een door hem scherp afgewezen 'metafysisch bestaan van rasgemeenschappen' en zijn geloof in de zedelijke verbondenheid van de geleerde met zijn taalgemeenschap. Wat de motivering ook was, vele Vlaamsgezinden leken er op dat moment van overtuigd dat een Nederlandstalige intellectuele elite nodig was en een tweetalige Belgische elite een doodlopend spoor. Het zijn deze theoretische bespiegelingen die de casus van de KVAB naar een hoger en internationaal comparatief niveau tillen.

De eerste generatie Vlaamse literatoren ijverde reeds voor een ruimere aanwezigheid van de Vlaamse letteren in de Académie Royale de Belgique (ARB) en voor een eigen academie, die met gezag beslissingen kon nemen aangaande de Nederlandse taal in België. In 1886 kwam de academie voor Vlaamse taal- en letterkundigen tot stand, de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (KANTL), zij het niet zonder reeds een zwaar levensbeschouwelijk conflict. Voor de andere wetenschappers

bleef de ARB fungeren. Al snel werd de KANTL de pleitbezorger voor een Vlaamse Academie voor Wetenschappen, later gepropageerd via de Vlaamse Wetenschappelijke Congressen. De verwezenlijking van het Vlaamse minimumprogramma (1930, 1932, 1935), dat België de facto in taalgebieden opdeelde, versnelde de eis naar culturele autonomie. Met ook het recht op een eigen Koninklijke Vlaamse Academie, als een gelijkwaardig homogeen en interdisciplinair communicatieverbond tussen onderzoekers, als de top van een academische piramide, met het daaraan verbonden persoonlijke prestige als bijkomend motief. Daarbij mag men een aantal bijkomende factoren niet verwaarlozen. Geconfronteerd met de Vlaams-nationalistische eis tot structuurherformingen, kwam dit voor de Belgische machtselite neer op de politiek van het minste kwaad en in het verlengde van de afgelegde weg. Bij de Vlaamsgezinde minimalisten speelde het cascade-effect. De vernederlandsing van het onderwijs in Vlaanderen verschoof de strijd naar het resterende Franstalige machtsbastion, de hiërarchische bureaucratie in het ministerie van Onderwijs als instrument van beleid. Voor de minimalisten betekende bestuurlijke scheiding vooral de noodzakelijk geachte administratieve splitsing van dat ministerie. Terecht stellen de auteurs dat de geschiedenis van de KVAB op dat punt niet veel afwijkt van het algemene patroon. De ARB cultiveerde een Franstalige dominantie vanuit een superieur geachte taalideologie. Zij toonde zich slechts bereid tot een cosmetische wijziging toen de dreiging van een Vlaamse Academie reëel was geworden. Aan Vlaamsgezinde kant was men het er over eens dat een summiere tweetaligheid ten gronde weinig oploste. Intern bestond wel grote verdeeldheid over de institutionele uitwerking van die Vlaamse Academie en de samenstelling ervan. Het in fascistische zin geëvolueerde Vlaams-nationalisme wilde daarvan instrumenteel gebruikmaken, terwijl minimalisten als Frans Van Cauwelaert en de een tijd bevoegde minister van Onderwijs Julius Hoste jr. de weg naar het separatisme wilden verhinderen. Deze laatsten zouden daar in grote mate in slagen. De Academie werd ontworpen naar het model van de ARB, met de mogelijkheid tot toekomstige samenwerking. Er kwamen drie klassen (Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten), waarvoor in een eerste ronde telkens tien leden zouden worden benoemd, die in een tweede ronde tien extra leden zouden coöpteren. De oprichting van een Academie voor Geneeskunde zou via een apart KB worden geregeld. De samenstelling van de lijsten werd nog een delicate en levensbeschouwelijke evenwichtsoefening, waarbij Van Cauwelaert, die ook de eerste voorzitter van de KVAB werd, een decisieve rol speelde. De klasse van de Letteren en der Morele en Staatkundige Wetenschappen, de meest gevoelige, telde vijf katholieken, twee liberalen, twee socialisten en één VNV-er. Een knelpunt bleef het dubbel lidmaatschap, of men tegelijkertijd lid kon zijn van de ARB en van de KVAB. Van Cauwelaert was daartegen omdat het ARB zich dan zou blijven opwerpen als de enige

echte nationale academie. In mei 1941 zou de algemene vergadering beslissen tot onverenigbaarheid, wat na de oorlog werd bekrachtigd. De plechtige inauguratie van beide Vlaamse academiën had plaats op 21 januari 1939, te midden van een politieke polarisering en mobilisering rond de aanduiding van de leden voor de academie voor geneeskunde, meer bepaald de kandidatuur van de activist Adriaan Martens. Daarnaast moest men de KVAB van de grond af opbouwen met middelen die nog maar een fractie waren van die van de ARB. De auteurs hebben dit besluitvormingsproces scherp in beeld gebracht.

De bezettingsperiode (1940-1944) en de naoorlogse periode (1944-1949), behandeld door respectievelijk Dirk Martin en Nico Wouters, lopen in elkaar over en getuigen van hetzelfde vakmanschap. Als instelling collaboreerde de Academie niet. Zij volgde een pragmatische koers in de lijn van de Belgische politiek van het minste kwaad. Deze afwachtende houding en continuïteit in de werking (publicaties, prijsvragen...) werd vergemakkelijkt doordat de Duitse bezetter, na de beslissing van de ULB om de deuren te sluiten, haar grote hervormingsplannen voor de Belgische universiteiten en de wetenschappelijke sector uitstelde. Zij intervenieerde nauwelijks in de structuur, in het personeelsbeleid, in de werking van de KVAB. Ook haar leden die collaboreerden deden dit niet. In eerste instantie de VNV'er Herman De Vleeschauwer, professor wijsbegeerte in Gent, de nieuwe directeur van het Hoger Onderwijs en vertrouwensman van de Duitsers. Grote interne strubbelingen lijken er binnen de Academie niet te zijn geweest. De Vleeschauwer werd in 1941 en 1942 lid van de Bestuurscommissie.

Voor de naoorlogse periode kan men drie krachtlijnen onderscheiden. De Bestuurscommissie nam een passieve houding aan en richtte geen eigen zuiveringscommissie op. Zij liet dat over aan andere commissies en het ministerie van Onderwijs waaronder zij ressorteerde. Veertien leden geraakten betrokken bij zuiveringsprocedures, waarvan er zeven in 1950 geen deel van de Academie meer uitmaakten. Enkele aanvankelijk uitgesloten werden heropgevestigd. Slechts in enkele gevallen was er sprake geweest van een duidelijke politieke of andere collaboratie. Er kwam geen kritische reflectie over de bezettingsjaren. De Academie kende enkele successen zoals de definitieve erkenning van de rechtspersoonlijkheid in 1947. Maar zij werd al snel in het defensief gedrongen. De discussie over haar zelfstandigheid werd heropend en de wenselijkheid van één centrale Belgische Academie met een Franstalige en een Vlaamse afdeling. Van de liberale Waalse minister Auguste Buisseret kon men dat in 1945 nog verwachten. Zijn partijgenoot, de Brusselse senator Octave Dierckx, had in 1938 wel voor het desbetreffende KB gezorgd, maar eraan toegevoegd dat deze oplossing niet zijn voorkeur genoot. Verwonderlijker was dat ook Camille Huysmans als minister (1947-1949) daarvan in januari 1948 werk maakte. Zelf was hij medestichter, lid van de KVAB, en in 1946 was hij nog algemeen voorzitter geweest.

Nico Wouters heeft, bij gebrek aan bronnen, geen afdoende verklaring voor die gewijzigde houding. Wel formuleert hij een aantal plausibele verklaringen: de erfenis van de bezetting en de collaboratie van het Vlaams-nationalisme, niet veel vertrouwen in de agenda van de Vlaamse beweging (hoewel die op dat OGENBLIK nog weinig voorstelde), de naoorlogse benoemingspolitiek van de leden die het katholieke karakter van de Academie nog versterkte. Huysmans ontvouwde zijn fusieplannen minder dan twee weken na de plechtige zitting van 17 januari 1948 die kardinaal Van Roey als werkend lid van de Vlaamse Academie (Klasse der Letteren) aanvaardde. Overigens sprak de kardinaal zijn rede integraal in het Frans uit. Uiteindelijk overleefde de Academie de aanslag op haar autonomie, maar Huysmans bleef haar vijandig. De relatie met vast secretaris Haesaert (die in 1944 de in opspraak gekomen Schoep had vervangen) kon men bitsig noemen. Wellicht is er tijdens het voorzitterschap van Huysmans toch iets aan de hand geweest. Merkwaardig is dat Van Cauwelaert in dit verhaal nauwelijks wordt genoemd. Het gevolg was wel dat de Academie weinig of geen steun van de overheid kreeg, noch financieel noch qua politieke erkenning, in de begeleiding van het wetenschappelijk proces. Het tienjarig jubileum op 30 januari 1949 was inzake aanwezigheid, als representatieve en symbolische manifestatie, dan wel een succes, de frustraties bleven. Het moet gezegd, en dat is een aanvullende verklaring, dat de vast secretaris dit al evenzeer weet aan het absentisme van de leden en aan 'onze lamlendigheid' (december 1948). Het gebrek aan duidelijk toekomstgerichte keuzes speelde haar al evenzeer parten.

Voor haar 75-jarig bestaan heeft de KVAB zich wetenschappelijk een mooi verjaardagsgeschenk bezorgd en de basis voor verder onderzoek gelegd.

[Harry Van Velthoven]